

گزارش صبا از پژوهش‌های موسیقی در تعزیه

تعزیه، هنری که تجدد را بر نمی‌تابد

تعزیه هنری مختلط از هنر ها

موسیقی و نمایش دو مولفه اصلی تشکیل دهنده هنر تعزیه هستند که جنبه‌های نمایشی آن بیشتر نمود دارد. آنچه حائز اهمیت است وجه زبانی و موسیقایی هنر تعزیه است که سبب می‌شود قواعد تجسمی مشترکی بین تصویر و موسیقی شکل گیرد. شناسایی رابطه تاثیر موسیقی ایرانی بر اساس شخصیت‌های نمایشی تعزیه و شناخت انواع دستگاه‌های موسیقی ایران و چگونگی به کار بردن آنها در تعزیت بسیار مهم است. موسیقی در تعزیه به دو شکل آوازی و سازی وجود دارد. هنرمندان تعزیه از دیرباز با شناخت کامل موسیقی دستگاهی و مقامی ایران با توجه به نوع تاثیر آن بر شنوندگان و مناسب خوانی‌ها که در میان ایرانیان مرسوم بوده، توانستند آن را به‌عنوان یکی از هنرهای مذهبی اعتلا بخشند. در تعزیه از بسیاری از دستگاه‌ها و گوشه‌ها با توجه به نوع نهاد تاثیر آهنگ‌ها استفاده می‌شود. موسیقی و شعر در نمایش تعزیه در دوره قاجار در زمان ناصرالدین شاه اهمیت بسیار پیدا کرد و در این دوره نیز به تکامل رسید. بعد از ورود اسلام به ایران و تحریم موسیقی از سوی روحانیان و فقهاء، موسیقی در ایران در سه مجرای اساسی تحول یافت: نخست موسیقی بزمی، دوم موسیقی عرفانی، سوم موسیقی عامیانه و پس از آن موسیقی مذهبی در ایران بصورت‌های روضه‌خوانی، نوحه‌خوانی، اذان و مناجات تعزیه و شبیه‌خوانی شکل گرفت و هنرمندان تعزیه با شناخت کامل موسیقی دستگاهی و مقامی ایران با توجه به نوع تاثیر آن بر شنوندگان و مناسب خوانی‌ها که از دیرباز در میان ایرانیان مرسوم بوده است توانستند آن را به‌عنوان یکی از هنرهای مذهبی جلوه گر کنند.

ساختار تعزیه

پیتر جی چلکووسکی، لهستانی تبار، ساکن آمریکا و استاد مطالعات اسلامی و خاورمیانه «دانشگاه نیویورک» معتقد است: تعزیه، صحیح‌ترین توصیف از تنها نمایش (درام) بومی ارائه شده دنیای اسلام می‌باشد.

او که در سال ۱۳۴۷ با رساله‌ای با عنوان «تاریخ و جنبه ادبی تعزیه» موفق به اخذ مدرک دکترا از دانشگاه تهران شد. تعزیه ایران را نمایشی کاملاً آئینی توصیف می‌کند که قالب و مضمون آن از سنن مذهبی ریشه‌دار متأثر است.

این شرق‌شناس، ایران‌شناس و از مشهورترین تعزیه پژوهان غیر ایرانی که صاحب آثار و تألیفات بسیاری درباره آیین تعزیه و دیگر آیین‌های شیعی است می‌گوید: این نمایش (تعزیه) اگرچه در ظاهر اسلامی اما قویاً ایرانی است که در اصل از میراث خاص سیاسی و فرهنگی خود ملهم است. ویژگی این نمایش آن است که در صراحت انعطاف را با حقایق کلی در هم می‌آمیزد و با یگانه ساختن هنر عامیانه روستایی و شهری هیچ مرزی میان صورت‌زالی و انسان ثروتمند و فقیر، فرهیخته و ساده، تماشاگر و بازیگر باقی نمی‌گذارد، بلکه هر یک شریک و غنا بخش دیگری است.

چلکووسکی که اولین کنفرانس درباره تعزیه در ایران را در سال ۱۳۵۵ برگزار و همچنین انتشار مقالاتش در قالب کتاب تعزیه: آیین و نمایش در ایران، به جهت کوشش برای معرفی تعزیه در عرصه جهانی و تحقیق درباره مراسم سوگواری محرم شیعیان از جمله مهم‌ترین فعالیت‌های او به شمار می‌روند می‌گوید: از نظر نشانه‌شناختی، این هنر بر پایه نمایش و موسیقی استوار است. تعزیه به لحاظ اینکه دارای آواز و ساز به همراه رنگ و لباس و ابزارهای نمایشی است بعنوان هنر ناب تلقی می‌شود و نمایشی است که با تکنیک شبیه‌خوانی دارای هویت ملی بومی است. تعزیه در آغاز دوره اسلامی سوگواری ساده‌ای از وقایع کربلا بود.

جریان بایی تعزیه در ایران

تعزیه خوان‌ها نقالان قهوه‌خانه‌ای بودند، که سخنان‌شان تنها به نقل صریح و یکنواخت تک خوانی‌های تکراری،

تعزیه یا تعزیت؟

تعزیت به معنای تسلی دادن و آرزوی صبر و شکیبایی به مصیبت دیده است. تعزیه عزاداری کردن و واقعه مرگ و شهادت را به صورت نمایشی در آوردن در شبیه خوانی است. در زمان قدیم تعزیت‌ها زمانی بر پا می‌شد که عزیزی از دست می‌رفت یا پدیده‌ای دست‌خوش قهر طبیعت قرار می‌گرفت. ریشه تعزیت‌ها در ایران باستان مربوط به دو ماجرای غم‌انگیز در سنت ایرانی قبل از اسلام است؛ نخست، یادگار زریر یادگار و دوم نزدیکترین همانندی با تعزیه را در سنن ماقبل اسلام در تراژدی سیاوش می‌بینیم. مراسم آئینی سوگ سیاوش پس از مرگ سیاوش در سراسر ولایت‌های ایران اجرا می‌شد. به طور کلی واژگان تعزیه و تعزیت در زمینه‌های سنت‌های اجتماعی دوره‌های نخست اسلامی به معنی سوگواری گروه‌های سوگواران برای مراسم سوگواری عاشورا و احساس همدردی با عزاداران امام حسین (ع) به کار برده می‌شد، اما تعزیه در دوران اسلامی به معنی روضه‌خوانی و عزاداری برای هر یک از امامان مخصوصاً برای برپاداشتن مجلس عزاداری امام حسین (ع) است. با نگاه کلی به تاریخ تعزیه بعد از اسلام در قرن چهارم هجری در زمان حکومت آل بویه «معزالدوله» اولین کسی بود که عزاداری عاشورا را رسمی کرد و تعزیه داری آل علی (ع) را مرسوم و معمول ساخت.

سمیه خاتون

گزارش

در گرماگرم محرم، موسیقی تعزیه، با زبان بی‌واسطه خود، دل‌ها را به کربلا می‌برد. آنچه تعزیه را از سایر نمایش‌ها متمایز می‌کند، وحدت تنگاتنگ آن با موسیقی ایرانی است؛ هنری که هم‌اگر روایت است و هم انتقال حس. طبق پژوهش‌ها ده‌ها و امیر آزادروستا، موسیقی تعزیه نه تنها از دستگاه‌های موسیقی ایرانی چون شور، نوا و چهارگاه بهره می‌گیرد، بلکه بسته به شخصیت‌های نمایشی، آواز خاصی برای هر نقش در نظر می‌گیرد. مثلاً برای امام حسین (ع) از نغمه‌های سنگین استفاده می‌شود و برای حر، آواز عراق به کار می‌رود. روح‌الله خالقی معتقد بود موسیقی ملی ایران به مدد تعزیه از نابودی رهایی یافت. به گفته پیتر چلکووسکی، شرق‌شناس سرشناس، تعزیه نمایش بومی ناب و ایرانی دنیای اسلام است که موسیقی و نمایش را در هم آمیخته است. در تعزیه، موسیقی نه زینت، بلکه جوهر روایت است. تعزیه امانت‌دار موسیقی کهن ایران است؛ موسیقی‌ای که حکمت عاشورا را به جان شنوندگان منتقل می‌کند، بی‌آنکه نیازی به ترجمه داشته باشد. در این شماره با نگاهی به مقاله ندا دهناد، کارشناس ارشد پژوهش هنر و همچنین پژوهشی از امیر آزادروستا نویسنده و بازیگر تئاتر به بررسی تاثیر و رابطه موسیقی با هنر آئینی تعزیه پرداخته‌ایم.

